

14 februari 2021 – Kloosterkerk

Jona 4 – ds. Rienk Lanooy

U kunt deze dienst alsnog bekijken en beluisteren via <https://youtu.be/0-y2bpJJyc8>

Gebed om ontferming

O God,
soms doen we dingen
waarvan we willen
dat we hen
niet hadden gedaan
dan keerden we
het liefste
terug in de tijd
om ze alsnog
goed te doen.
We weten wel:
terugkeren kan niet
maar omkeren wel
niet om het verleden
ongedaan te maken
maar om het voortaan
anders te doen
vriendelijker
genadiger
ruimhartiger
liefderijker
maar omdat het kan
is het nog niet
dat wij het
ook doen
en daarom bidden wij U
Heer, ontferm U...

Soms kunnen
we zo hard
voor elkaar zijn
dat we later denken
hoe hebben we het
zover kunnen laten komen?
Waarom dit gezegd
waarom toen gezwegen
waarom zus gedacht
zo geoordeeld?
Soms
achtervolgt het ons
maanden
jaren
en maakt de tijd
die verstrijkt
het steeds lastiger
ja, onmogelijk
om het nog
goed te maken.
Maar nooit is het
te laat om
om te keren
en de ander voortaan
te zien met
uw ogen van barmhartigheid
en daarom bidden wij U:
Heer, ontferm U...

Nooit is het te laat
om om te keren
en er is zoveel
in deze wereld
dat vraagt
om een andere aanpak
maar we zijn
aan het oude vertrouwd
zo gewend
ja, soms zo verwend
met alles
wat we hebben
dat we bang zijn
voor anders
voor minder
voor eenvoudig
en daarom
als Jona weglopen
voor wat ons
te doen staat.
Soms wordt het ons
ook te veel
dat we niet weten
waar we beginnen moeten
ons onmachtig voelen
Inspireer ons dan
met wijsheid en moed
met trouw aan de aarde
en daarom bidden wij U:
Heer, ontferm U...

Bij de lezing

Vandaag op de laatste zondag voor het begin van de Veertigdagentijd lezen we het laatste hoofdstuk uit het boekje Jona. Jona krijgt de opdracht om Ninevé de wacht aan te zeggen, maar hij verzaakt zijn profetische plicht en vlucht. Via boot, zee en vis komt hij alsnog in Ninevé terecht en zijn boodschap valt in goede aarde: de inwoners van Ninevé keren zich om (gelezen werd uit *Vertaling om voor te lezen*).

Preek

Vandaag is het Valentijnsdag. Ik zocht nog eens even op wat nu precies de relatie is tussen de heilige Valentinus en de prominente rol van de liefde op deze 14e februari, maar dat blijkt nog niet zo duidelijk te zijn. Ik had op meer gehoopt, want het leek me zo aardig om de liefde van Valentinus tegenover het gebrek eraan bij Jona te zetten, als contrast. Maar hoe het ook zit met de liefde van Valentijnsdag, één ding is zeker: in het verhaal van vandaag wil het qua liefde tussen Jona en de Eeuwige opnieuw niet vlotten. Moeizaam ontwikkelt zich hun relatie door de vier hoofdstukken heen, en de liefde van de Eeuwige voor zijn profeet wil maar niet wederzijds worden. Zoals zo vaak in een ongelukkige relatie verloopt de communicatie moeizaam, ook tussen deze twee. Ze horen elkaar wel, maar verstaan elkaar niet. Jona ontwijkt de Eeuwige, vlucht weg, smeekt om redding, vertoont frisse tegenzin, laat vragen onbeantwoord, en nu, in het laatste hoofdstuk, culmineert deze opeenstapeling van relationeel onvermogen in een uitbarsting van profetische woede.

Maar kwaad was dit voor Jona, een groot kwaad, en hij werd ziedend (Jona 4,1) begint het dan ook. Maar waarom is Jona boos, wat is er dan kwaad? Kijk, in het hoofdstuk hiervoor heeft Jona uiteindelijk toch gedaan wat hem gevraagd is; hij gaat naar Ninevé en verkondigt daar zijn boodschap. Het is een minimalistische mededeling die weinig ruimte laat: *Nog veertig dagen en Ninevé is ondersteboven gekeerd!* (Jona 3,4). Wat doe je als je zo'n heel andere Veertigdagentijdboodschap te horen krijgt? Wat zou je doen – vragen we wel – als je hoort dat je tijd van leven beperkt is? Doorgaan met wat je doet, onverstoort? Alles loslaten en al je geld opmaken aan wat er nog op je bucket list staat? Ga je als de Titanic feestend ten onder, laat je het leven stoïcijns achter je?

In Ninevé pakken ze het anders aan. Het oordeel stáát, onwankelbaar: nog veertig dagen en de stad gaat ondersteboven... en toch... en toch... Ze doen iets waardoor er toch een sprankje hoop, een greintje vertrouwen ontstaat dat het anders kan. Bijzonder is dat, omdat je als mens geneigd bent dat om te draaien: eerst wil je weten wat je kansen zijn. Is het haalbaar wat je doet, is het zinvol om te hopen en te vertrouwen? En als de analyse positief uitpakt, kom je in beweging. Zo wordt er ook wel over geloven gesproken: heeft het zin, voegt het iets toe, heb je er iets aan... en dan besluit je er al dan niet iets mee te doen. Maar meestal wordt het met deze dingen pas werkelijk iets als je de weg omgekeerd gaat: pas door te doen, door je om te keren, te vergeven, door de liturgie te vieren, te bidden, liefde te geven én te ontvangen, wordt je leven een vindplaats van geloven, hopen en liefhebben.

In het doen ontstaat de hoop, in de overgave ontstaat het vertrouwen, in het geven en ontvangen gebeurt de liefde. En dat snappen ze, daar bij die zog. heidenen in Ninevé. Ze schatten niet hun kansen in – kansloos zijn ze natuurlijk na het verdicht van Jona: nog 40 dagen en dan einde verhaal. Ze doen geen haalbaarheidsonderzoek naar de God van Israël om vervolgens tot een conclusie te komen – maken we als heidenen wel een kans, laat hij zich wel vermurwen, en hoe vaak dan? Want er zijn toch ook bijbelteksten en theologieën die zeggen dat God onveranderlijk is. Wat zouden we dan sloven?

Nee, in Ninevé beginnen ze niet bij de analyse, wie deze God is en wat hij voor hen kan doen, maar ze beginnen bij wat zij zelf moeten doen. En er is maar één weg: die van de omkeer. En pas dan, in het doen, kan er iets ontstaan van hoop en vertrouwen... wie weet... wie weet... keert de Eeuwige zich dan ook wel om.

En zo gaat het. *God ziet hun daden, dat zij omkeren van hun kwade weg en hij krijgt berouw over het kwaad dat hij gezegd had hun aan te doen; en hij deed het niet!* (Jona 3,10). Dat is precies het springende punt: God ziet hun daden; al het andere, de afwegingen, de intenties, de analyses zijn daaraan ondergeschikt.

En Jona? Jona ziet ze ook. Hij ziet de daden van Ninevé en hij ziet Gods goedheid, zijn omkeer, zijn berouw. Hij ziet dat de Eeuwige er niet zomaar bij staat en er als een onafhankelijk waarnemer naar staat te kijken. God neemt het berouw niet voor kennisgeving aan, nee hij ziet, hij kijkt, het raakt hem – we zouden nu zeggen: het komt bij hem binnen.

En dat is precies wat er bij Jona niet gebeurt. Vreemd, want nu is er een keer een profeet wiens boodschap wordt gehoord en gedaan, en nu is het weer niet goed. Jona ziet niet, want hij is verblind door boosheid: woest is hij, ziedend, buiten zichzelf van woede.

Maar nu komen we dan toch bij die vraag: waarom is Jona nu eigenlijk boos? Is dat omdat Ninevé zich bekeert, of is het omdat God goed is?

Beide zijn natuurlijk vreemd. Ten eerste: een profeet die zich ergert aan het succes van zijn eigen boodschap. Of is dat toch niet zo heel gek? Want betekent zijn succes niet ook het einde van Jona's profeet-zijn. Hij is niet meer nodig. En een mens kan zo in elkaar zitten: dat je wilt dat de ander zich omkeert, maar dat je stiekem hoopt dat dat niet gebeurt, omdat je daarmee je bestaansrecht, je *raison d'être* kwijtraakt. Ik vermoed dat menig vijandsbeeld gekoesterd wordt, niet omdat die ander werkelijk een vijand is, maar omdat het houvast geeft wanneer je je zelf kunt verheffen boven de ander, wanneer die ander steeds maar weer het object kan zijn van jouw verbeterdrift. Want stel je voor dat die ander zich werkelijk omkeert, wat moet je dan nog met je leven, met je boosheid op die ander, met het vuur van je heilige woede waaraan je je zolang gewarmd hebt? En daarom roepen mensen te pas en te onpas iets over de elite, of over het plebs, daarom houden ze hun complot-theorieën in leven, blijven ze in hun bubbel, gaan ze niet het gesprek aan, maar dumpen ze in de talkshow alleen hun one-liners. En ze pluizen andermans leven na, in de hoop toch nog iets te vinden wat verkeerd is. Want als dat zo is, zijn ze nog niet klaar met hun taak, is er steeds weer een reden om boos te blijven, om niet te vergeven, kunnen ze blijven zeggen dat het met die ander wel niets meer zal worden.

Ja, soms gebeurt het ook meer verborgen, bij iemand die rouwt om het verlies van de ander (aan de dood of aan het leven): dan schuilt er naast alle verdriet soms ook nog iets van een verborgen boosheid in je, verbolgen als je bent op die ander die zomaar gegaan is, jou heeft achtergelaten met je verdriet. En die wrok kan ook een maatje van je worden, ze kan je zo vertrouwd worden dat ze een deel van je leven is geworden. Zonder haar voel je je eenzaam en verlaten en moet je zelf die moeilijke weg gaan om je eigen leven op te bouwen, zonder wrok, maar met aanvaarding, met vergeving, zonder boosheid, maar open voor wat er aan nieuwe dingen op je pad kan komen. En hoe lastig is dat?

Ja, misschien herken je er wel iets van dat in ieder mens iets van een Jona kan schuilen, de verongelijkte mens, die zijn identiteit mede ontleent aan zijn boosheid en niet meer los kan en wil komen van die ander die zijn woede maar blijft voeden.

Dat is één reden voor Jona's boosheid: de omkeer van Ninevé. Maar kan het ook iets anders zijn? Is Jona boos omdat God goed is? Dat is de tweede optie; vreemd misschien, maar toch ook weer niet heel vreemd. Want spot deze God niet met al onze gevoelens van eerlijkheid en rechtvaardigheid. Was Ninevé niet schuldig aan het kwaad dat aan haar handen kleeft. En wie schuldig is moet boeten. Na de rellen rond de invoering van de avondklok een paar weken geleden, buitelden de oproepen tot streng straffen van dat tuig over onze schermen. En ik kan u zeggen dat ik een zelfde boosheid in me voelde opkomen. Oppakken, aanpakken en opsluiten. Pas na een week verscheen er een artikel in de krant met de vraag: is er nog een greintje genade voor relschoppers met spijt?

Ja, kan die vraag nog gesteld worden? Of past ze alleen maar binnen dit verhaal, en blijft het dus verder bij een mooie gedachte. Want barmhartigheid is prachtig op papier, maar kan het ook werkelijkheid worden, ook als het ingaat tegen je gevoel van rechtvaardigheid? Kijk, dat Jona zo boos is, ook op de Eeuwige is zo vreemd niet. Want een goede God is misschien wel lastiger dan een kwade God. Van de laatste kun je afscheid nemen. In een God die boos is, het kwade doet of toelaat, zeggen veel mensen niet te kunnen geloven; maar misschien is dit wel ongemakkelijker: een goede God, die genade voor recht laat gelden, die vergeving boven vergelding zet, die de kwade heidenen evengoed ziet staan als dat hij Jona ziet, die als een vader zijn jongste zoon evengoed liefheeft als zijn oudste, die kiest voor de zwakke en ook zelf een zwakke wil zijn, liever een kruis dan een zegetocht, liever een lijdende macht, dan een sterke arm (misschien wel liever een kleine h dan een hoofdletter H). Een God die van de weeromstuit daarom ook meer dan het gewone vraagt van zijn onderdanen: vijanden liefhebben, een mijl extra oplopen met degene met wie je überhaupt nog geen ommetje zou willen maken, licht zijn in een donkere wereld. Een goede God is een ongemakkelijke God, en Jona is er boos om. *Ik wist wel dat gij genadig en barmhartig zijt, lankmoedig en trouw...* (Jona 4,3). Hij kan er niet mee leven.

Is het goed dat je ziedend bent, Jona? vraagt de Eeuwige hem (Jona 4,4), maar Jona antwoordt niet. Hij neemt plaats in de skybox van de arena die Ninevé heeft. Hij heeft nog zijn eigen kleine hoop: misschien komt de Eeuwige terug van die heilloze weg van barmhartigheid, wie weet is hij toch niet genadig. Als de ultieme ramptoerist zit hij daar, aan de zijlijn, wachtend op wat komen gaat. Maar de Eeuwige laat Ninevé niet ten onder gaan, maar een boompje opgaan over Jona. Hij beschikt een wonderboom, een kikajon, – wat voor soort het is, weten we niet. Sommige verwijzen naar een kalebas. Maar het is vooral een theologische boom, een die inzicht wil geven. Het is een soort groeiende gelijkenis, een opschietende parabel van Gods goedheid. Het is Gods bosje Valentijnsbloemen voor Jona. En Jona verheugt zich, voor het eerst. Eindelijk is de hemel hem welgezind. Maar het is van tijdelijke aard: de parabel van de boom is nog niet klaar. Zo snel als hij kwam, zo snel is hij weer verdwenen. Woedend is Jona, opnieuw. *Ten dode toe.*

Dat is het laatste woord van de profeet: *dood*. De ironie van de boom die opschiet en ondergaat ontgaat hem. En de eeuwige legt zijn gelijkenis uit: Jona, als jij al dodelijk verdrietig bent om een boom die in één nacht kwam en ging, zou ik dat niet verdrietig zijn om een hele stad met 120.000 mensen met al hun have en goed. Jona treurt om zichzelf, de Eeuwige is begaan met het lot van de ander.

Of Jona ook nog toekomt aan omkeer en berouw, vertelt het verhaal niet. De bekering van één mens, een vertrouweling, kan moeilijker zijn dan die van een hele stad. Maar de Eeuwige blijft het proberen. *In de hemel is er altijd weer vreugde over één zondaar die zich bekeert*, zegt Jezus in het evangelie naar Lukas (15,10). Of die vreugde Jona geldt, blijft ongewis en is goed denkbaar dat dat heel bewust door de schrijver gedaan: want het draait in het verhaal wel om Jona, maar het gaat om de mens, om u en mij, en om de vraag of wij uit de voeten kunnen met een barmhartige God, die genadig is, lankmoedig en trouw – een God, bij wie de liefde voor de mens altijd weer groter is dan we ons kunnen voorstellen, een God voor wie het, bij wijze van spreken, elke dag Valentijnsdag is, niet alleen deze.

bronnen:

Th.J.M Naastepad, *Jona*, Kampen: Kok 1983

Hans Korteweg, *Sta op en ga: een commentaar op het boek Jona*, Cothen: Felix uitgeverij 2006

Nico ter Linden, *Het verhaal gaat... deel 4: Het getuigenis van Israëls profeten*, Amsterdam: Balans 2000

Societas Hebraica Amstelodamensis, *Amos, Obadja, Jona: een vertaling om voor te lezen*, Amsterdam: NBG 1986

Gebeden

Wij danken u
trouwe God
voor uw grenzeloze liefde
zo prachtig verwoord
in het verhaal
van Jona,
maar we herkennen
tegelijkertijd ook
wel iets van onszelf
in die vreemde profeet:
hoe moeilijk het is
om zo ruimhartig
te leven
dat er voor ieder mens
plaats is

en daarom bidden we
voor wie vluchten moeten
omdat er geen plaats
is in hun land
vanwege een afwijkende
mening

een ander geloof
een seksuele geaardheid
die sommigen niet aanstaat
dat er ruimte blijft
om hen op te vangen
ook in ons land.

Daarom bidden we
voor wie worstelen
met de liefde:
die een maatje missen
of die niet weten
hoe het verder moet
opgesloten als ze zitten
in een relatie
waaruit de liefde
verdwenen is
die het moeilijk vinden
om uit te komen
voor hun geaardheid
bang voor afwijzing
voor adoptiekinderen

die hun liefde
ook graag
zouden willen delen
met hun onbekende
biologische ouders.

Daarom bidden we
voor wie verdrietig zijn
om het verlies van een dierbare
en we noemen...
en voor wie
worstelen
met hun gezondheid
die zo broos en wankel
kan zijn
en we noemen...
Dat uw liefde
hen begeleidt
in de momenten
van hoop en verwachting
en van tegenslag en pijn.

Wanneer u vaker inspiratie ontleent aan de preken en gebeden die klinken in de Kloosterkerk, stellen wij u voor om een gift over te maken op NL 29 INGB 0000 0585 71 ten name van Stichting Kloosterkerk.

U steunt ons werk ermee!